

Oponentský posudok na habilitačnú prácu Mgr. Andrey Bokníkovej, PhD.

Zo slovenskej poézie šesťdesiatych rokov 20. storočia I, II

Dvojzväzková monografia Andrey Bokníkovej s názvom *Zo slovenskej poézie šesťdesiatych rokov 20. storočia I a II* spracúva oblasť, ktorá sa nám s menom autorky spája už celkom prirodzene. Bokníková sa tomuto obdobiu našich literárnych dejín a problémom, ktoré možno situovať do ich rámca v zmysle literárno-historiografickom či teoretickom, venuje dlhodobo, kontinuálne a systematicky, pričom jej záujem, kompetenciu a odbornú fundovanosť potvrdzuje bohatá publikačná činnosť, v kontexte slovenskej literárnej vedy rešpektovaná a vážená. Takmer všetky štúdie zaradené do predkladanej monografie boli publikované v relevantných časopisoch, zborníkoch, či publikáciách slovníkového charakteru, pre potreby habilitácie doplnené, prepracované a rozšírené. Vedeckovýskumnú činnosť A. Bokníkovej sprevádza činnosť editorská – mám tu na mysli antológiu *Trnavská skupina – konkretisti* (2006), ktorá ohlasuje a špecifikuje jeden z ústredných autorkiných záujmov v rámci jej výskumu slovenskej poézie šesťdesiatych rokov.

Samotný názov monografie môže vzbudiť očakávania, ktoré budú miestami prekročené: hoci sa jadrom a vlastným výskumným problémom habilitácie stala básnická tvorba šesťdesiatych rokov 20. storočia, ukazuje sa, že pre pochopenie celkového pohybu i konkrétnych básnických iniciatív tohto desaťročia, bude prínosné registrovať širší vývinový kontext. Snaha popísať výberové, podstatné a charakteristické aspekty literárnej situácie jedného konkrétneho desaťročia tak nedostačuje tam, kde toto obdobie nevyhnutne vstupuje do vzťahov s obdobím predchádzajúcim a nasledujúcim. To je otázka smerom k názvu monografie, ktorý nemôže uchopiť celú vnútornú dynamiku, šírku kontextu a mnohosť tém Bokníkovej knihy. Autorka sama v úvode priznáva, že „šesťdesiate roky“ nie sú v jej spracovaní „literárnohistoricky presným pomenovaním“; navrhuje ich chápať ako „približné časové vymedzenie“, či „signál určitého spôsobu písania“. A to je zároveň silná stránka predloženej habilitácie: vedomie kontextu a tradície, ktoré sa ukrýva za miestami azda až priveľmi rozbíhavým záberom a spôsobom uvažovania – ako inak však postihnúť charakter a špecifickosť pohybov v rámci literárneho vývinu, ak nie snahou odkryť tie fazety dobového obrazu poézie, ktoré odrážajú komplikované vzťahy a súvislosti medzi rôznymi poetikami, koncepciami, iniciatívami – aj vzhľadom na ich miesto v lyrickej (básnickej) tradícii? Prirodzenou súčasťou Bokníkovej interpretačno-analytickej metódy sa totiž stáva uvažovanie v kontextoch, ktoré si kladie i otázku odkiaľ skúmané motívy a obrazy pochádzajú a kam smerujú. Toto „odkiaľ“ a „kam“ si cením najviac: umožňuje nám totiž lepšie pochopiť

zákonitosti, variácie a odchýlky, ktoré stoja za neraz samozrejmou podobou básnického tvaru či obraznosti u rôznych autorov. Bokníková sa snaží o nové čítanie: nové nie v zmysle negácie starších a iných čítaní poézie „šesťdesiatych“ rokov, nové s ohľadom na snahu odhaliť dosiaľ opomínané vzťahy, aspekty a momenty v rámci básnických diel, iniciatív a osobností, ktoré sa na nezáujem a absenciu kritickej, teoretickej či literárnohistorickej reflexie sťažovať rozhodne nemôžu. Je bezpochyby veľkou Bokníkovej zásluhou, že i k tak intenzívne „čítaným“ kapitolám slovenskej literatúry, akou je básnická tvorba šesťdesiatych rokov, dokázala vo svojej habilitácii povedať niečo nové, relevantné a neošúchané, resp. že hľadala a našla pozíciu, z ktorej možno o už známych autoroch a textoch hovoriť novo, relevantne a neošúchane.

Štruktúra, vonkajšia architektúra i vnútorná organizácia monografie pôsobí trochu komplikovane; táto skutočnosť je však podmienená mnohosťou tém a postupov, ktoré autorka skúma a využíva na to, aby prenikla k podstate jednotlivých básnických diel a tým i k lepšiemu poznaniu dobovej literárnej situácie – zvolením perspektívy, v ktorej ožívajú detaily a skladajú sa do novej mozaiky faktov. Roztrieštenosť pohľadov a prístupov, fragmentarizácia celku, tak nahrádza pokus o syntetické uchopenie témy, básnickej tvorby šesťdesiatych rokov 20. storočia: táto skutočnosť má opäť svoju silnú i slabú stránku. Bokníková sa vyvarovala konštrukcie jediného správneho, definitívneho modelu čítania a vykladania literárnych dejín, vďaka čomu si jej habilitácia uchováva vedeckú, výskumnú, ale i elementárnu čitateľskú zvedavosť, osobnostné zaujatie, zážitkový a radostno-skúmavý aspekt uvažovania o poézii i samotného čítania poézie. Jej čítanie nie je kanonické, ani kanonizujúce, čo by hrozilo, ak by sa snažila o syntézu (riziká takéhoto čítania pre mňa reprezentuje v iných ohľadoch výnimočná práca Jaroslava Šranka *Individualizovaná literatúra*, ktorá skúma básnickú tvorbu novších desaťročí). Istá miera entropie, ktorá sprevádza Bokníkovej bádateľské postupy, sa ukazuje ako produktívna tam, kde umožňuje zachytiť dynamiku literárnych procesov – tá sa v plnej miere vyjavuje práve na pozadí preskupujúcich sa pohľadov a prístupov, v onom mozaikovitom charaktere obrazu literárnej situácie.

Podtitul prvého zväzku *Portrétne štúdie a rekonštrukcie* naznačuje smerovanie jednotlivých kapitol od individuálnych básnických portrétov (J. Ondruš, J. Stacho, M. Kováč, J. Mokoš, J. Mihalkovič, L. Vadkerti-Gavorníková, F. Andraščík) – i tu však Bokníková sleduje vzájomné vzťahy a súvislosti – k rekonštrukcii autorských typov a poetík (J. Smrek, L. Novomeský, M. Rúfus) v širšom vývinovom kontexte a s ohľadom na dobový literárny proces – tu v najväčšej miere Bokníková vybočuje z užšieho vymedzenia svojej práce

šesťdesiatymi rokmi, keď sa v zásadnejšej miere venuje poézii medzivojnového obdobia. Druhý zväzok s podtitulom *Kaleidoskopy* rozširuje záber problémov, ktoré sa skúmajú v nadindividuálnych rámcoch a prierezovo: posilňuje sa tak oná rôznorodosť pohľadov, ktorými Bokníková smeruje k postihnútiu zásadných či dosiaľ nereflektovaných otázok a súvislostí. Predmetom výskumu je opäť básnická tvorba Trnavskej skupiny – konkretistov, L. Novomeského, ale tiež typológia obraznosti, niektoré vybrané motívy (luna, vajíčko, vápno, kováč) a špecifické námety (kúpanie), charakteristické pre slovenskú poéziu tohto obdobia. Tu sa najvýraznejšie prejavuje prierezový charakter, kaleidoskopickosť a fragmentárnosť Bokníkovej výskumu, ako i presah od poézie k próze, výtvarnému umeniu a filmu. Záverečná časť predstavuje exkurz do teoretického myslenia a jej podoba i umiestnenie sú vhodným „appendixom“ či „nadstavbou“ za predchádzajúcimi interpretačno-tematologickými kapitolami.

Bokníková rekonštruje obraz poézie šesťdesiatych rokov spôsobom, ktorý predpokladá dôkladné, ba detailné poznanie jednotlivých básnických diel, koncepcií, iniciatív, autorských profilov a dobovej literárnej situácie: iba táto minuciózna znalosť východiskového materiálu – myslím tu celý komplex, resp. korpus básnických textov tohto obdobia – umožňuje autorke suverénne sa pohybovať od básne k básni a od zbierky k zbierke, nachádzať medzi nimi vzájomné vzťahy a súvislosti, identifikovať analógie a paralely. Výsledkom sú relevantné a neraz objavné zistenia, v ktorých sa literárna mapa básnickej tvorby šesťdesiatych rokov stáva dôkladnejšie spracovanou a lepšie čitateľnou a to s ohľadom na jej synchronný i diachrónny rozmer. U Bokníkovej sa precíznosť vedeckého výskumu a disciplinovanosť pri výklade dopĺňa so spontánnosťou exkurzov a digresíí; v tejto dvojznačnosti sa prejavuje autorkin charakteristický spôsob uvažovania: najplnšie azda v kapitole venovanej námetu kúpania v slovenskom umení šesťdesiatych rokov 20. storočia. Samotný postup prekračovania hraníc medzi literárnymi (poézia, próza) a umeleckými druhmi (literatúra, výtvarné umenie, film, hudba) je produktívny a invenčným spôsobom umožňuje reflektovať otázky, ktoré v mezidruhovom kontexte získavajú novú relevanciu a zmysel práve tým, ako dobovú básnickú situáciu a prax usúvzťažujú v širšom umenovednom, umeleckom a kultúrnom kontexte. To platí nielen vtedy, keď Bokníková vychádza z konkrétnej spolupráce, tak ako bola realizovaná napríklad v prípade L. Novomeského a M. Rúfusa vo vzťahu k fotografiám M. Martinčeka, ale tiež vtedy, keď na základe semiotických analógií či estetickej alebo sémantickej podobnosti voľne prechádza od analyzovanej básnickej tvorby k výtvarnému umeniu, hudbe, próze. Sú však miesta, kde takéto postupy pôsobia rozpačitejšie, a to vtedy, keď sa ponúkaná paralela stáva nielen kontextom autorkinho

uvažovania, ale takpovediac jeho hlavným textom, to znamená, že na seba preberá funkcie, ktoré mali pôvodne patriť analyzovanému textu (ak zostaneme pri Novomeskom, je to napríklad priestor venovaný Sartrovmu Hnusu) – mám tu na mysli otázku miery, teda problém, či je naozaj nevyhnutné „kontextualizovať“ v takom rozsahu a natoľko explicitne. Podobný efekt vzniká tam, kde máme v Bokníkovej texte do činenia s informáciami viac či menej redundantnými alebo samozrejmy, ktoré pôsobia akoby autorka nie veľmi dôverovala odbornej „gramotnosti“ svojho čitateľa. Sú tieto okolnosti motivované pedagogickou skúsenosťou autorky, či určením publikácie (aj) pre potreby pedagogickej praxe? (pars pro toto: opakované zdôrazňovanie faktu, že poetizmus je literárny smer z dvadsiatych rokov 20. storočia, či vysvetlenie pojmu synestézia – kombinácia podnetov pre rôzne zmysly, obe s. 60/I; špecifikovanie Platónovho „notoricky“ známeho podobenstva o jaskyni, údaj o datovaní vzniku okolo roku 370 pred n. l., s. 80/II). Vo všeobecnosti treba zdôrazniť, že autorkino odkrývanie vzájomných vzťahov a analógií naprieč druhmi umenia vo vzťahu k básnickej produkcii, teda postupy prepájania oblastí, ktoré máme ešte stále tendenciu vnímať izolovane a autonómne, sa ukázalo ako produktívne a pomohlo odkrývať nové kontexty, v ktorých konkrétne básnické obrazy, či celé básne môžu „fungovať“ a špecifikovať svoju povahu, intenciu a zmysel.

Pri nachádzaní analogických, resp. variantných spracovaní konkrétnych motívov v tvorbe rôznych básnikov, ako i pri rekonštruovaní histórie a prehistórie, ktorá sa s niektorými motívmi spája, možno sieť intertextuálnych vzťahov rozširovať rôznymi smermi a obohacovať tak o ďalšie, či iné odkazy. Napríklad pri motíve pomaranča v spojení s predstavou erotického zážitku u Mokoša vedie paralela k Stachovi: cez neho odkazuje autorka na Konstantina Biebla, ktorý tiež použil motív pomaranča ako „novšej, osviežujúcej rekvizity modernej ľúbostnej poézie.“ Nemožno si však nespomenúť na identické použitie motívu u Jána Smreka, v dobovom slovenskom básnickom kontexte objavné a odvážne („*Anča, Anča, / samé mlieko, samá krv, / len ťa objat', len ťa zmačknúť, / ako guľu pomaranča...*“). Dodajme, že Smrek použil tento motív ešte pred citovaným Bieblom (*Balada noci májovej, Cválajúce dni*, 1925). Pre zaujímavosť a ako príklad tiež dopĺňam, že motív kúpania v spojení s postavou mladého dievčaťa môžeme nájsť u Smreka nielen v spomínanej básni *Pleso* zo zbierky *Cválajúce dni*, ale i – vo variantných podobách – na ďalších miestach: akvatický motív odkazujúci k mýtu o Afrodite (obraznosť, v ktorej sa vlna premieňa na mladé dievča) v básni *Genesis a exodus (Božské uzly)*, 1929); v básni *Obraz od nás (Zrno)*, 1935) je to motív dedinského dievčaťa perúceho v potoku – v Smrekovom spracovaní vystupujú do popredia práve mytologické a archetypálne významy a symbolické kontexty. So závermi

Bokníkovej úvah a analýz pritom netreba polemizovať – zostávajú rovnaké, iba „tok“ jednotlivých exkurzov môže mať na niektorých miestach i alternatívne podoby (námet kúpania a opaľovania je v rámci modernej tradície slovenskej literatúry azda prvýkrát, v každom prípade originálnym spôsobom spracovaný u Janka Jesenského v jeho *Slnečnom kúpeľi* – môžeme ho vnímať ako istý predel medzi archaicko-mýtickým spracovaním a spracovaním moderno-civilizačným – ako aktivity oddychovo-rekreačnej, resp. hygienicko-ozdravnej?).

Perspektíva, ktorú si autorka volí, predpokladá istú subjektívnosť pohľadu, v ktorom rezonuje osobné stanovisko – nie je to hendikep, naopak, v takto rekonštruovanom obraze slovenskej poézie šesťdesiatych rokov 20. storočia môžeme rozoznať prítomnosť toho, čo v úvode monografie zdôrazňuje i sama autorka: nielen „ciel“, ale i „chuť“, ktorá sa jej spája s ambíciami vedeckého poznania a charakterom výskumnej práce. Inými slovami to Bokníková pomenovala ako prejav „empatie s básňami“ a treba povedať, že takýto prístup, je v našich, domácich literárnovedných podmienkach a praxi, skôr výnimkou, ktorá – ak je v samozrejmom spojení s vedeckou erudíciou a vecným charakterom výskumu – si zaslúži rešpekt a ocenenie (signifikantne sa Bokníková hneď v prvej vete svojej monografie pýta „čo nám môže priniesť čítanie básní“, teda jej premýšľanie o poézii potvrdzuje zážitkový charakter čítania poézie, ale i písania o nej).

Habilitačná práca Mgr. Andrey Bokníkovej, PhD. *Zo slovenskej poézie šesťdesiatych rokov 20. storočia I, II* spĺňa podľa môjho názoru všetky kritériá pre tento typ práce, považujem ju za mimoriadne podnetnú a inšpiratívnu, pre domácu literárnu vedu predstavuje výrazný prínos. Jednoznačne preto odporúčam po úspešnej obhajobe udeliť Mgr. Andrey Bokníkovej, PhD. vedecko-pedagogický titul *docent* v odbore slovenský jazyk a literatúra.

V Bratislave 28. 2. 2014

Mgr. Michal Habaj, PhD.
Ústav slovenskej literatúry SAV